محمدبیگی، فاطمه؛ امیرانالو، الله؛ زارعی، عاطفه؛ اسفندیاری مقدم، علیرضا (۱۳۹۷). پیشنهاد مؤلفه‌های شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی با استفاده از مدل معادلات ساختاری مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بین‌المللی. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۸(۲)، ۲۲۱-۲۴۱.

پیشنهاد مؤلفه‌های شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی با استفاده از مدل معادلات ساختاری مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بین‌المللی

فاطمه محمدبیگی[۱]، الهه امیرانالو[۲]، عاطفه زارعی[۳]، علیرضا اسفندیاری مقدم[۴]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۳/۱۲ DOI: 10.22067/ riis.v0i0.68117

چکیده

مقدمه: شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور به‌عنوان یکی از انواع شبکه‌ها مورد توجه واقع شده است. لذا با رشد و گسترش فناوری‌ها کتابخانه‌ها علاوه بر خدمات سنتی باید با این نوآوری‌ها همگام شوند. هدف از این پژوهش پیشنهاد مؤلفه‌های شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی با استفاده از مدل معادلات ساختاری مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بین‌المللی است.

روش‌شناسی: این پژوهش از نوع آمیخته بوده و از دو روش کمی و کیفی استفاده شده است. ابتدا شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور که در سایت الکسا جزء رتبه‌های برتر بازیابی هستند شناسایی شد، سپس به منظور تهیه سیاهه‌ای در خصوص مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور به بررسی این سایت‌ها پرداخته شد و عناصر تشکیل‌دهنده آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها چک لیست محقق‌ساخته متشکل از ۱۴ معیار و ۷۳ مؤلفه بود که به روش دلفی نهایی گردید و برای ارزیابی مورد استفاده قرار گرفت و در نهایت با استفاده از معادلات ساختاری بارعاملی مؤلفه‌های پیشنهادی جهت استفاده در الگوی بومی مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌های این پژوهش نشان داد که همه مؤلفه‌های مورد بررسی در این پژوهش دارای اهمیت بوده و باتوجه‌به بارعاملی به‌دست‌آمده تمامی معیارها می‌تواند در الگوی پیشنهادی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین شاخص‌های مورد بررسی نشان داد که مدل ارائه شده از برازش مناسبی برخوردار است.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که تمامی مؤلفه‌های شناسایی‌شده این نوع شبکه‌ها برای طراحی ضروری است و چنانچه این شبکه‌ها بر اساس معیارهای به‌دست‌آمده طراحی شود از کارایی لازم برخوردار خواهد بود. از نتایج حاصل از این پژوهش و مؤلفه‌های شناسایی‌شده آن می‌توان در طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی استفاده نمود. تاکنون پژوهش پیرامون طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی انجام نگرفته است.

کلیدواژه‌ها: شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور، گودریدز، لایبرری تینگ، انابی

---

۱. دکتری علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه بین المللی امام خمینی(ره) قزوین (نویسنده مسئول)، mohammadbeigi@org.ikiu.ac.ir

۲. دکتری علم اطلاعات و دانش شناسی، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، inanloo.lis@gmail.com

۳. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، atefehzarei@gmail.com

۴. دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، ali.isfandyari@iauh.ac.ir

مقدمه

تکنولوژی اطلاعات زندگی بشر امروزی را تغییر داده و در کیفیت مطالعه و عادات مطالعاتی افراد تغییراتی را به‌وجود آورده است. این تغییرات نقش عمده‌ای در تحولات خواندن، تفکر، کیفیت و کمیت مطالعه به‌وجود آورده که در نهایت منجر به یادگیری مادام‌العمر و در نتیجه انقلاب باز در جامعه گردیده است (Shimray, Keerti & Ramaiah, 2015). گسترش فناوری رسانه اجتماعی راه‌های جدیدی را برای جست‌وجو و اشتراک اطلاعات برای میلیون‌ها کاربر در سراسر جهان و چالش‌های جدیدی را برای کتابخانه‌ها در مواجهه با کاربران که در فضای اجتماعی هستند ایجاد نموده است. به‌کارگیری رسانه اجتماعی جلوه فیزیکی کتابخانه را به فضای مجازی تغییر داده و رؤیت‌پذیری، دسترسی و تأثیر کتابخانه را بیشتر نموده است. عبارت «رسانه اجتماعی» تداعی کننده نوع جدیدی از رسانه است که ماهیتاً مشارکتی بوده و هدف آن به اشتراک‌گذاری است و دیگران را در چرخه تولید، سازماندهی، اشتراک، یافتن و استفاده از اطلاعات درگیر می‌سازد (ساعی، ۱۳۹۴).

عبارت «اجتماعی» در رسانه اجتماعی به این امر اشاره دارد که افرادمی‌تواند با دیگران در تعامل باشند، در واقع پروفایل در رسانه اجتماعی می‌تواند ابزاری عالی برای شناسایی دوستان، خانواده و همکاران یک فرد باشد. اغلب سایت‌ها ایجاد ارتباطی اجتماعی با دیگران را از دو طریق فراهم می‌نمایند: دوست‌یابی[1] و دنبال‌نمودن.[2] ارتباطات اجتماعی شخص، بدون در نظرگرفتن این نکته که چگونه ایجادشده، اغلب در رسانه اجتماعی قابل رؤیت است. معمولاً لیستی از دوستان و دنبال‌کنندگان در پروفایل شخص نمایش داده می‌شود. که این لیست معمولاً دارای عکس و نام اشخاص است. با کلیک بر روی این افراد می‌توان پروفایل آن‌ها را مشاهده نمود (Golbeck, 2015).

می‌توان گفت، رسانه اجتماعی رسانه‌ای است که برای تعامل و انتشار محتوا در محیط اینترنت از طریق تعامل اجتماعی طراحی شده است، دسترس‌پذیری بسیار بالایی دارد و از تکنیک‌های انتشار مقیاس‌پذیر در آن استفاده شده است. انجمن‌های تبادل نظر، تابلوهای پیام، پادکست‌ها و بلاگ‌ها و ویکی‌ها از جمله انواع رسانه‌های اجتماعی هستند. رسانه اجتماعی از فناوری مبتنی بر وب، برای تبدیل و انتشار تک‌گویی‌های رسانه‌ای به گفت‌وگوهای چندجانبه استفاده می‌کند (خانیکی و بابائی، ۱۳۹۰). مطالعه نیاز به کتاب دارد که ممکن است در اختیار میلیون‌ها نفر در جهان نباشد. البته امروزه تکنولوژی‌هایی مانند موبایل و سایت‌های اینترنتی این مشکل را برطرف نموده‌اند. شیوه مطالعه کنونی نیز با گذشته تفاوت می‌کند. امروزه با گسترش تکنولوژی‌های جدید افراد به سراغ کتاب‌های الکترونیکی و دیجیتالی رفته و از ابزارهای مدرن برای مطالعه استفاده می‌نمایند. به‌طوری که می‌توان گفت تولید محتوای دیجیتال مرزهای فیزیکی خانه، مدرسه و محل کار را از میان برداشته است. در دنیای

1. Friending
2. Following

کنونی و با رشد و گسترش شبکه‌های اجتماعی که مرزها را درنوردیده وارتباطات را به‌طور فزاینده‌ای افزایش داده است، کاربران در تولید و انتقال محتوا نقش اساسی پیدا کرده‌اند.

باتوجه‌به محبوبیت شبکه‌های اجتماعی آنلاین در دنیای کنونی مسیر انتقال دانش تغییر کرده و مجرای ارتباطی افراد از شکل سنتی و ارتباطات و تعاملات چهره‌به‌چهره و فیزیکی به شکل مدرن و ارتباطات الکترونیکی تغییر کرده است. این امر نشان می‌دهد کارکرد کتابخانه نیز در حال تغییر و دگرگونی است چراکه اگر در گذشته تنها با مراجعه به کتابخانه و شکل فیزیکی کتب امکان مطالعه فراهم بود؛ اما امروزه با رشد فناوری‌های جدید شاهد ظهور رسانه‌های مدرن به زندگی افراد هستیم که یکی از این رسانه‌های اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور است. برای همسوشدن با این تغییرات نیاز است تا این نوع شبکه‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

یکی از انواع شبکه‌های اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور[1] است که زیرمجموعه‌ای از رسانه‌های اجتماعی است که به‌کاربران اجازه می‌دهد کتاب، فیلم، موسیقی و... را به‌صورت دیجیتالی فهرست نمایند و همزمان در محیطی آنلاین نظرات خود را با دیگران به اشتراک بگذارند. شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور برای کتابداران بسیار مفید است؛ زیرا به آن‌ها اجازه می‌دهد منابع خود را سازماندهی نمایند. این سایت‌ها همچنین در توسعه مجموعه نیز مفید بوده و امکان توصیف کامل و نقد کتاب‌ها را نیز فراهم می‌آورند ومی‌تواند ابزار مناسبی برای کتابداران جهت مجموعه سازی کتابخانه باشد. در نهایت ابزاری برای مشاوره خوانندگان بوده و از این طریق کتابداران می‌توانند با کاربران خود ارتباط برقرار کرده و به آن‌ها کتاب‌های مناسب را پیشنهاد دهند (Giustini, Hooker & Cho, 2009).

باتوجه‌به روند توسعه شبکه‌های اجتماعی در ایران و همچنین توجه جامعه علمی به این ابزار قدرتمند و تعاملی و به‌دلیل موفقیت این شبکه در سطح بین‌الملل باید نسبت به شناسایی مؤلفه‌های آن‌ها اقدام نمود. ازآنجاکه کاربران ایرانی نیز مانند سایر کاربران به این بستر ارتباطی روی آورده‌اند، لزوم ایجاد شبکه اجتماعی منطبق با خصوصیات این کاربران برای ایجاد انگیزه در جهت استمرار استفاده، بررسی و شناخت همه‌جانبه شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور را بیشتر آشکار می‌نماید.

شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور متعددی در سطح جهان وجود دارد؛ اما از نمونه‌های پر کاربرد در دنیا می‌توانیم به سایت گودریدز[2]، لایبری تینگ[3] وانابی[4] اشاره نماییم که به‌ترتیب دارای رتبه ۲۹۳ و ۱۶۲۱۱و ۲۵۵۷۱ در سایت الکسا[5] هستند و بازدیدکنندگانی از کشورهای آمریکا، کانادا، انگلستان ، ایتالیا، هند و... دارند.

1.Social cataloging sites
2. Goodreads
3. Librarything
4. aNobii
5. ALEXA

وب‌سایت الکسا متعلق به شرکت آمریکایی الکسا است که رتبه‌بندی وب‌سایت شبکه‌های اجتماعی را بر اساس چهار شاخص تعداد ارجاعات، تعداد کاربر، تعداد دفعات بروزرسانی سایت و تعداد صفحات موجود در سایت انجام می‌دهد. اما با بررسی که در ایران صورت گرفته شبکه اجتماعی کتاب‌محور در ایران وجود ندارد یا فعالیت آن محدود است. این امر نشان می‌دهد که موفقیت چندانی کسب ننموده که می‌توان دلایل عدم موفقیت را عدم امکان عضویت سایر کشورها بدلیل تک زبانی بودن، عدم جذابیت ظاهری، کندی سیستم و عدم کاربرپسندبودن آن، عدم ایجاد ارزش افزوده برای کاربران، عدم اعتماد کاربران، عدم اطلاع‌رسانی و تبلیغ مناسب و عدم امنیت اطلاعات و محرمانگی اطلاعات بیان کرد. به منظور توسعه و بهره‌برداری هدفمند از شبکه‌های اجتماعی کتاب محور ضروری است تا کلیه ابزارها، شرایط و الزامات محیطی با هدف استفاده از فرصت‌ها و اجتناب از تهدیدها، مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. با انجام پژوهش حاضر به شناسایی معیارها و مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور پرداخته خواهد شد تا ضمن شناسایی عناصر ساختاری این سایت‌ها الگوی بومی پیشنهاد گردد. همچنین انجام این پژوهش در صدد پاسخ‌گویی به سؤالات زیر است:

۱. شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بین‌المللی چه مؤلفه‌هایی دارند؟

۲. مهمترین مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور از دیدگاه کاربران و متخصصان علم اطلاعات ودانش‌شناسی و کامپیوتر چه مواردی است؟

۳. الگوی پیشنهادی شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بومی از چه مؤلفه‌هایی باید برخوردار باشد؟

فرضیه مطرح شده در این پژوهش عبارت است از: بین دیدگاه کاربران و متخصصان علم اطلاعات ودانش‌شناسی و کامپیوتر در مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور تفاوت معناداری وجود ندارد.

در این راستا پژوهش‌هایی در داخل و خارج کشور انجام گرفته است که می‌توان به پژوهش محبوب و میرطاهری (۱۳۹۴) اشاره نمود که در مقاله خود باعنوان گونه‌شناسی استفاده و رضامندی ایرانیان از شبکه اجتماعی کتاب‌محور گودریدز به بررسی و دسته‌بندی شیوه‌های بهره‌گیری ایرانیان از شبکه اجتماعی کتاب‌محور گودریدز پرداختند. آن‌ها از نظریه «استفاده و رضامندی» به‌عنوان چهارچوب نظری پژوهش بهره‌گرفتند. جامعه هدف پژوهش ایرانیان فعال در این شبکه‌ها بود. تحلیل عاملی ۲۵ متغیر پرسش‌شده را در شش عامل دسته‌بندی کرد که عبارت‌اند از: ۱. اطلاع‌یابی (۹ متغیر)؛ ۲. بودن در اجتماع (۶ متغیر)؛ ۳. گریز از زندگی روزمره (۴ متغیر)؛ ۴. بودن با کتاب‌ها (۲ متغیر)؛ ۵. استحکام شغل (۲ متغیر) و ۶. آگاهی از مشاهیر (۲ متغیر). هدف دیگر این پژوهش کشف عوامل تعیین‌کننده در کنشگری شبکه بود. سه فعالیت در شبکه یعنی نقد کتاب، امتیازدادن به کتب و دوستیابی توسط کاربران مستلزم اقدامی آگاهانه بود که برای تقویت کنشگری در شبکه لازم است از یک سو این سه عامل تقویت شود و از سوی دیگر، افرادی که این عوامل را دارند، به‌عنوان سرمایه‌های اصلی

شبکه به شمار آیند. اسکندری‌پور (۱۳۸۹) در مقاله خود با هدف بررسی شبکه‌های اجتماعی اینترنتی کتاب‌محور، ابتدا مفهوم بستر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی را مورد بحث قرار داده سپس به تعریف شبکه‌های اجتماعی موضوعی و نوع خاص آن‌ها که در این مقاله مد نظر است. یعنی شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور، اشاره نموده است، سپس با هدف شناخت ویژگی‌ها و کارویژه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور و الگوگیری از نمونه‌های برتر این حوزه و همچنین شناسایی وضعیت و جایگاه کاربران ایرانی در این شبکه‌ها به مطالعه موردی «شلفاری»، «بوک کراسینگ» و «لیبراری تینگ» به‌عنوان نمونه‌هایی از شبکه‌های اجتماعی پیرامونِ کتابِ مطرح دنیا، پرداخته شده است. در ادامه، ضمن جمع‌بندی مجموعه ویژگی‌های این شبکه‌ها پیشنهادهایی بر مبنای تجربیات شبکه‌های اجتماعی در این زمینه به‌صورت کاربردی و عملیاتی و در قالب گروه‌های مختلفِ دست‌اندرکار و اهالی کتاب یعنی ناشران، نویسندگان، کتاب‌فروشی‌ها، کتاب‌خوانان حرفه‌ای و کتابخانه‌ها، با هدف غایی ترویج فرهنگ کتابخوانی، ارائه نموده است. اکبری‌تبار (۱۳۸۹) هدف از مقاله خود را شناخت فعالیت گروهیِ کتاب‌محور در شبکه‌های اجتماعی مجازی بیان کرده است. بدین‌منظور، از میان سه دسته عمده‌ای که به فعالیت گروهی مرتبط با کتاب در این شبکه‌ها می‌پردازند (شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور، شرکت‌های چاپ و نشر و توزیع کتاب در شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های زیرمجموعهٔ شبکه‌های اجتماعی مختلف که موضوع شکل‌گیری و فعالیت این گروه‌ها کتاب است، شبکه اجتماعی متخصصان ایران (یو۲۴) بررسی نموده است. نتایج حاصل نشان داد که از میان ۱۹۴۱ گروه فعال در شبکه اجتماعی متخصصان ایران (یو۲۴)، هشت گروه در ارتباط با کتاب فعالیت داشته‌اند. از میان این گروه‌ها بر اساس شاخص تعداد اعضا، گروه داستانِ کوتاه بیشترین و گروه ترجمهٔ چند کتاب جدید کمترین تعداد اعضا را دارا بوده‌اند. بر اساس شاخص تعداد پیام‌ها، گروه داستان کوتاه بیشترین و گروه ترجمهٔ کتاب، کمترین تعداد پیام‌ها را به اشتراک گذاشته‌اند. بر اساس شاخص میانگین فعالیت گروه (میانگین زمان به‌روزشدن گروه) گروه داستان کوتاه بیشترین و گروه ترجمهٔ کتاب، کمترین میزان فعالیت را داشته است. بر اساس شاخص میانگین تعداد نظرات (کامنت‌ها به نوشته‌ها) گروه مطالب خواندنی بیشترین میزان نظرات در نتیجه بیشترین میزان جذابیت یادداشت‌ها و بیشترین میزان بازخورد و گروه ترجمهٔ کتاب کمترین میزان میانگین نظرها را داشته است. یزدان پناه (۱۳۸۹) در مقاله خود از کتاب به‌عنوان یکی از ارکان اصلی نظام فرهنگی هم به‌دلیل مظلومیت بیشتر و هم به لحاظ اهمیتی که در جریان‌سازی فرهنگی دارد، یاد می کند. ازطرف‌دیگر، وی بیان می دارد که اگر کتاب را به‌عنوان یک رسانه و در دایره نظام رسانه‌ای بخواهیم مورد توجه قرار دهیم، بازهم جایگاه ویژه‌ای برای آن خواهیم یافت. از رسانه‌های اجتماعی می‌توان برای کمک به جریان اطلاع‌رسانی کتاب استفاده کرد و این رسانه‌ها می‌توانند حلقه مفقوده در جریان اطلاع‌رسانی کتاب را که ناشی از فقدان یا ضعف سایر رسانه هاست کامل کنند. شیمری و همکاران (Shimray et al., 2015) در پژوهش خود به

بیان نمایی از عادت مطالعه با موبایل پرداختند و آن‌ها از خواندن به‌عنوان روش شناختی چندبعدی و رمزگشایی علایم برای توسعه معنا یاد کردند. سپس به سرعت ورود تکنولوژی موبایل و گوشی‌های هوشمند به زندگی افراد اشاره نموده که زندگی بشر را متحول ساخت. آن‌ها بیان داشتند شیوه مطالعه امروزی مانند گذشته نبوده و افراد علاوه‌بر متون چاپی به مطالعه منابع دیجیتالی و الکترونیکی نیز علاقه‌مندند. البته ضررهای احتمالی این ابزارها را نیز نباید از نظر دور داشت. روی‌هم‌رفته این پژوهش به عادت مطالعه در موبایل اشاره داشته و به چگونگی این تحول از مطالعه منابع چاپی به الکترونیکی و مزایا و معایت آن پرداخته‌اند. کینگ‌برگ، ایرل و مندل (Klingeberg, Irle & Mandl, 2015) به فراگیری شبکه‌های اجتماعی در سراسر زندگی افراد اشاره کرده و بیان کردند. باوجوداین ویژگی، همچنان برخی افراد از این شبکه ها استفاده نمی‌نماید. آن‌ها در پژوهش خود با انجام شش مصاحبه ساختاریافته به دو دلیل عدم استفاده پی بردند. اولین دلیل موقعیت عمومی زندگی افراد و دلیل بعدی که در این پژوهش حاصل شد، مفهوم دوستی در این شبکه‌ها و شیوه ارتباطات در شبکه‌های اجتماعی است که افراد برخی اوقات چهره ای غیرواقعی از خود نشان می دهند.

ریچاردز و سن (Richards & Sen, 2013) در پژوهش خود بیان نمودند که لایبرری تینگ از ابزارهای وب ۲ است که امکان فهرست نمودن کتاب‌ها را از طریق سایت آمازون یا کتابخانه کنگره به‌کاربران می دهد. آن‌ها همچنین لایبرری تینگ را به‌عنوان ابزاری برای کتابخانه ها برای اهداف مشارکت کاربران و فعالیتهای تبلیغی مورد ارزیابی قرار دادند. آن‌ها بیان کردند که دلیل اصلی استفاده کتابخانه ها از این ابزار تبلیغ کتابخانه و مجموعه آن است. هادسون و نایت (Hudson & Knight, 2011) ضمن معرفی برخی شبکه های اجتماعی کتاب‌محور مانند گودریدز، لایبرری تینگ و پژوال بوک شلف و وی رید به ارائه تعریفی از فهرست‌نویسی پرداخته و از فهرست‌های اجتماعی کتب به‌عنوان ابزاری تعاملی برای تخصیص توصیفگر یاد کرده اند. آن‌ها بیان کردند که شبکه های اجتماعی کتاب‌محور به‌کاربران ابزارهایی را ارائه می دهد که در آن می‌توانند درباره کتب به بحث و تبادل نظر بپردازند. هاگتون (Houghton, 2010) در مقاله خود استفاده از لایبرری تینگ را به‌عنوان محبوب‌ترین خدمت فهرست اجتماعی در اینترنت با فهرست محلی کتابخانه آراپاهو که هیچ از ویژگی‌های فهرست اجتماعی را نداشت مقایسه کرد. به‌طورخاص، این مقاله برچسب‌های اختصاص داده شده توسط کاربران را در لایبرری تینگ با فهرست سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره مقایسه نموده است. علاوه‌براین، با به‌کارگیری لایبرری‌تینگ در فهرست کتابخانه ویژگی‌های متعددی از شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور را به‌صورت برجسته ارائه نموده است. در این مقاله همچنین به معرفی لایبرری تینگ، برچسب‌گذاری در آن و نحوه جست‌وجوی منابع به‌صورت تصویری پرداخته است. اسپیتری(Spiteri, 2009) در پژوهش خود عناصر استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی (ISBN) برای ارزیابی محتوای رکوردهای۱۶ شبکه اجتماعی کتاب‌محور به‌کار

برد. ارتباطات هوشمند، هویت و ادراک در ویژگی‌های اجتماعی این سایت‌ها به‌کار گرفته شد. در حالی که محتوای رکوردها ضعیف بودند و یژگی‌های اجتماعی جامعه‌ای را ایجاد نمودند که افراد می‌توانستند، علایق مطالعاتی خود را با دیگران به اشتراک بگذارند. جفری (Jeffries, 2008) در پژوهش خود با بررسی شلفاری، گودریدز ، ویژوال بوک شلف و لایبرری تینگ موارد مورد نیاز برای کتابداران را بیان می‌کند. یافته‌های وی نشان داد که هر یک از این ابزارها جایگاه خود را در بین کاربران پیدا کرده اند؛ اما ممکن است یک یا دو ابزار به‌عنوان استاندارد شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بروز یابد. او بیان کرد که لایبرری تینگ نسبت به بقیه برنامه‌ها برای کتابداران به دلیل خدمات تخصصی که به سیستم کتابخانه ارائه می‌دهد، کاربردی‌تر است.

بررسی پژوهش های انجام شده در این حوزه نشان می دهد که ظهور رسانه‌های اجتماعی اصول و مفاهیم حوزه کتاب را تغییر نداده؛ بلکه محمل و کانال ارتباطی و نحوه تعامل مخاطبان را دستخوش تغییر کرده است. باتوجه‌به نفوذ گسترده رسانه‌های اجتماعی در سطوح مختلف زندگی مردم، می‌توان به‌عنوان بهترین ابزار در جهت جذب مخاطب و بالابردن سرانه مطالعه مورد استفاده قرار بگیرد. جمع‌بندی از پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد، در ایران پژوهش‌های صورت‌گرفته به‌صورت نظری بوده و در حوزه مورد پژوهش تحقیقات بسیار کمی انجام شده است، به‌طور مثال اسکندری‌پور (۱۳۸۹) به بررسی شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور مانند بوک کراسینگ، لایبرری تینگ، شلفاری و جایگاه ایرانیان در این شبکه‌ها پرداخته و در نهایت ارائه پیشنهادهایی به ناشران، نویسندگان، کتاب فروشان و... نموده است. اکبری‌تبار (۱۳۸۹) با هدف شناخت فعالیت گروهی در شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور به بررسی شبکه ایرانU24 پرداخته و هشت گروه فعال را در این شبکه شناسایی کرده است. (۱۳۸۹) در پژوهش خود از کتاب به‌عنوان یکی از ارکان نظام فرهنگی یاد کرده که ظهور رسانه‌های جدید نتوانسته این رکن اصلی را از میدان خارج کند؛ بلکه به‌عنوان ابزار کمکی برای جریان اطلاع‌رسانی کتاب استفاده می‌شود. در خارج از کشور نیز جفری (Jeffries, 2008) ، اسپیتری (Spiteri, 2009) ، هادسون و نایت (Hudson & Knight, 2011) و ریچاردز و سن (Richards & Sen, 2013) به بررسی شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور به‌عنوان ابزارهای نوین آنلاین و کاربرد این نوع شبکه‌ها برای کتابداران به‌عنوان ابزاری کاربردی جهت فهرست‌نویسی و برچسب‌گذاری، تبلیغ و اطلاع‌رسانی درباره منابع و کاربران به‌عنوان ابزاری که می‌توانند با درج نقد و نظر، دنبال‌کردن دوستان، پیوستن به گروه‌ها، بحث و اشتراک منابع، اشتراک علایق مطالعاتی، ابزاری تعاملی برای یادگیری استفاده نمایند. شیمرتی، کیرتی و رامایاه (۲۰۱۵) بر خواندن توسط موبایل و تحول در مطالعه منابع چاپی و الکترونیکی را که زندگی افراد را متحول‌ساخته مدنظر قرار دادند. کینگ برگ، ایرل و مندل (Klingeberg et al., 2015) با بررسی دلایل عدم استفاده افراد از این نوع شبکه‌ها علی‌رغم فراگیری گسترده آن‌ها دلیل آن را موقعیت عمومی زندگی افراد و مفهوم دوستی در این شبکه‌ها که افراد ممکن است

چهره واقعی خود را نشان ندهند، بیان کردند. به‌دلیل اینکه در ایران پژوهشی جامع در این حوزه صورت نگرفته است و برپایهٔ بررسی پژوهش‌های صورت‌گرفته در خارج از ایران، شاید یکی از دلایل بالابودن سرانه مطالعه در کشورهای توسعه‌یافته استفاده گسترده شهروندان از این نوع شبکه‌ها باشد. لذا با انجام این پژوهش درصدد هستیم با مطالعه شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور پربازدید مؤلفه‌های این سایت‌ها را شناسایی کرده و پس از آن پیشنهادهای مؤلفه‌های مدل بومی بیان گردد.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع آمیخته بوده و از دو روش کمی و کیفی استفاده شده است. ابتدا شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور که در سایت الکسا جزء رتبه های برتر بازیابی هستند، شناسایی شد که شامل سایت گودریدز، لایبرری تینگ و انابی بودند. سپس به منظور تهیه سیاهه‌ای در خصوص مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور به بررسی این سایت‌ها پرداخته شد و عناصر تشکیل‌دهنده آن‌ها را مورد بررسی قرار گرفت. باتوجه‌به اینکه در زمینه مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور به‌طورخاص، معیار مدونی وجود نداشت و با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی پیشینه‌ای در این خصوص یافت نشد؛ بنابراین به‌منظور ارائه سیاهه ارزیابی در خصوص معیارها و مؤلفه‌های ارزیابی‌کننده شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور، مطالعات کتابخانه‌ای به‌کارگرفته شد. برای انجام این کار، نخست جست‌وجو و پیمایش در متون و منابع علمی نظری مرتبط، از طریق جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف نظیر آی.اس.آی، اسکوپوس، اریک، امرالد و پایگاه علوم انسانی، مرکزمنطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری، پایگاه لایب جن[1]، دوآج[2] صورت گرفت. سپس مؤلفه‌های ارائه‌شده در متون و منابع مختلف استخراج و براساس معیارهای پیشنهادی دسته‌بندی گردید. پس از تأیید روایی آن توسط صاحب‌نظران و خبرگان، اصلاحات لازم بر روی آن صورت‌گرفته و برای انجام پژوهش به‌کار گرفته شد. باتوجه‌به رویکرد پژوهش که آمیخته است، با استفاده از روش دلفی به کسب نظرات متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و کامپیوتر و کاربران این سایت‌ها پرداخته شد. ابزار پژوهش چک لیست محقق ساخته خواهد بود. در این پژوهش باتوجه‌به ماهیت آن از روش تحلیل محتوا[3] استفاده شده است. باتوجه‌به اینکه عناصر متشکل در این پژوهش شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور هستند عناصر آن‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. همچنین جامعه آماری این پژوهش متشکل از متخصصان و کاربران شبکه اجتماعی کتاب‌محور است. روش نمونه‌گیری

1. Libgen.io
2. Doaj.org
3. Content Analysis

این جامعه، هدفمند، یعنی بر اساس شناخت فرد (محقق) از جامعه و اهداف پژوهش است که در نهایت ۹۶ نفر متشکل از ۳۰ متخصص و ۶۶ کاربر را شامل شد.

پس از شناسایی عناصر و مؤلفه‌ها لیستی تهیه‌شده و بر اساس مقیاس لیکرت عناصر رتبه‌بندی شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در این پژوهش بوسیله نرم افزار LISREL و SPSS22 انجام گرفته است.

یافته‌ها

در تجزیه و تحلیل داده‌ها و پاسخ به سؤالات اساسی پژوهش از آزمون‌های آماری مختلف باتوجه‌به نوع سؤال استفاده شده است.

پاسخ سؤال اول پژوهش: شبکه های اجتماعی کتاب‌محور بین‌المللی چه مؤلفه هایی دارند؟

با بررسی متون و منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی و انجام پنل دلفی معیارها و مؤلفه‌های زیر شناسایی گردید.

جدول ۱. معیارها و مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور

معیار	مؤلفه	میانگین کسب‌شده
ویژگی‌های ظاهری صفحه نمایش	استفاده از قلم استاندارد، خوانا و قابل درک برای نمادها	۴/۳۴
	استفاده از رنگ‌های مناسب برای طراحی صفحات (عدم استفاده از کنتراست رنگی ضعیف در طراحی صفحات)	۴/۱۹
	داشتن عنوان برای هر صفحه (هر فریم یعنی قالب یا چهارچوب، در صفحه باید دارای یک نام و عنوان باشد)	۳/۹۵
	ارائه متن در پس زمینه ساده	۳/۹۳
	پرهیز از طراحی صفحات شلوغ	۴/۳۵
	متمایزبودن متن و نمادها از پس زمینه صفحه	۴/۰۸
	قابلیت ارائه تصاویر به‌صورت بزرگ (Original) توسط کاربر	۳/۷۳
سازماندهی صفحه نمایش	عدم استفاده از پیوندهای کور	۴/۰۲
	ارائه تصاویر متناسب با هر متن در صفحات	۳/۷۵
	ارائه پیغام‌ها و سایر مطالب مفید در محلی که چشم به آن عادت کرده باشد (در بالا و پایین صفحات)	۳/۹۰
	تناسب رنگ زمینه و متن	۴/۴۱
	امکان دسترسی از صفحه خانگی سایت به سایر بخش‌های اصلی آن و بالعکس	۴/۴۲
	نمایش پیغام‌های سامانه (مانند پیام‌های خطا) با استفاده از نمایش متمایزی چون نمایش معکوس (تفاوت رنگ زمینه و متن)، درشت نمایی و رنگ	۳/۶۶
	برجسته‌شدن نمادها پس از انتخاب آن‌ها	۳/۵۰
	عدم استفاده از ناوبرهای اطلاعاتی گیج کننده (استفاده از صفحات مجزا به‌جای صفحات طوماری)	۴/۰۱
	قابلیت تشخیص فیلدهای ورود اطلاعات	۴/۰۹
	امکان انتخاب گزینه های مورد نمایش (عنوان، نویسنده، ISBN، ناشر و...)	۴/۲۶

معیار	مؤلفه	میانگین کسب‌شده
	ارائه خلاصه یا طرح کلی از صفحات (نقشه سایت)	۳/۷۸
	مشخص‌بودن ساختار سایت/ صفحه (سازگاری محل نمادها بر روی صفحه نمایش با عملکردهای آن‌ها)	۴/۰۳
	وجود فضای کافی بین پاراگراف‌ها و خطوط	۴/۰۹
	یکدستی در صفحه نمایش	۴/۱۶
امکانات جست‌وجو	فراهم‌آوردن قابلیت‌های مختلف جست‌وجو (از طریق صوت، تصویر و ...) در صفحات	۴/۰۱
	فراهم‌آوردن امکان جست‌وجوی پیشرفته	۴/۳۸
	فراهم‌کردن امکان جست‌وجوی جمله یا نقل قول و یافتن کتاب	۴/۳۲
	امکان جست‌وجو و دستیابی به برچسب های موضوعی	۴/۲۹
پیوندها	پیوند به فهرست‌های پیوسته عمومی (اوپک) متناسب با نیاز کاربران	۳/۷۸
	پیوند به دیگر شبکه های اجتماعی کتاب‌محور مشابه	۳/۴۹
	پیوند به دیگر منابع دیجیتالی موجود در اینترنت یا سایر پایگاه‌های داده‌ها	۳/۶۶
	پیوند سریع به دیگر سایت‌های ارائه دهنده کتاب مانند آمازون، گوگل بوک و ...	۳/۶۸
گزینه ها و نمادهای تصویری	ارائه برچسب متنی برای نشانه‌های گرافیکی	۳/۶۷
	استفاده از رنگ‌های مناسب و مرسوم برای نمادها (مثلاً رنگ قرمز برای توقف کردن)	۳/۸۰
	استفاده از نمادهای چندرسانه‌ای	۳/۵۵
شخصی‌سازی متن	امکان تغییر رنگ و اندازه قلم توسط کاربر	۳/۷۹
	امکان تغییر رنگ زمینه توسط کاربر	۳/۶۴
امکانات کمک و راهنمایی	ارائه اطلاعات دقیق مرتبط با فعالیت‌ها به جای ارائه پیام‌های عمومی	۳/۹۲
	ارائه آموزش استفاده از شبکه اجتماعی کتاب‌محور به‌صورت برخط	۳/۶۳
	امکان قطع تسهیلات کمکی و ادامه کار	۳/۸۱
	امکان ارائه اطلاعات به‌صورت متنی از طریق پیامک	۳/۱۸
	امکان ارائه اطلاعات از طریق پست الکترونیکی	۳/۶۴
	امکان ارائه مشاوره منظم به‌کاربران	۴/۵۲
پیام‌های نشان دهنده خطا	کوتاه و ساده‌بودن پیغام‌های ارائه‌شده	۴/۰۹
	دقیق‌بودن پیام خطا	۴/۳۱
امکانات تعامل و بازخورد	ارزیابی‌های متوالی از طریق دریافت بازخورد از کاربران	۴/۱۱
	امکان ارائه تعامل و بازخورد از طریق پست الکترونیکی، اظهار نظر	۳/۸۵
	فراهم‌آوردن امکان ارتباط با دیگر کاربران به‌صورت برخط (از طریق اتاق گفت‌وگو و...	۳/۸۳

معیار	مؤلفه	میانگین کسب‌شده
	امکان تعامل صوتی و متنی کاربران با مدیران شبکه اجتماعی کتاب‌محور	۳/۷۴
	فراهم‌آوردن امکان تعامل با نویسندگان به‌صورت برخط (از طریق اتاق گفت‌وگو، گروه‌های بحث و ...)	۳/۹۵
زبان رابط کاربر	استفاده از اصطلاحات رایج و مصطلح در تمام سایت	۴/۲۵
	کوتاه، آشنا و توصیفی‌بودن برچسب‌های نمادها	۴/۲۱
	واضح و گویابودن جملات به‌کارگرفته‌شده در متون، راهنماها، نمادها و ...	۴/۳۵
	رعایت اصل قابلیت یادسپاری در به‌کارگیری اصطلاحات در تمامی بخش‌های سایت	۴/۱۱
	چند زبانه‌بودن شبکه اجتماعی کتاب‌محور و امکان انتخاب آن توسط کاربر	۳/۸۳
کنترل کاربر[۱]	امکان تغییر نور صفحات توسط کاربر	۳/۷۴
	امکان دانلود کتاب مطالعه‌شده با رعایت حق‌مؤلف	۳/۹۹
	امکان استفاده از کلیدهای میان‌بر برای نمادهای پرکاربرد	۳/۷۸
	امکان بازگشت به تنظیمات اولیه	۳/۹۸
	امکان تعریف رابط کاربر متفاوت برای گروه‌های کاربری مختلف توسط کاربر	۳/۵۵
انواع قالب‌منابع موجود در سایت	ارائه اخبار و مصاحبه ها پیرامون کتب و نویسندگان و...	۳/۸۰
	ارائه نقد کتب	۴/۱۳
	ارائه نسخه الکترونیکی کتاب‌ها در فرمت های گوناگون	۴/۰۰
امکانات مطالعه منابع بازیابی‌شده از سایت	ارائه خروجی صوتی همراه با متن	۳/۵۶
	امکان ارائه فیلم ساخته‌شده بر اساس کتاب در شبکه اجتماعی یا لینک به آن	۳/۷۰
	امکان انتخاب گوینده توسط کاربران	۳/۴۵
	فراهم‌آوردن امکان ذخیره منابع در رایانه شخصی به منظور مطالعه آن‌ها (با رعایت قوانین حق‌مؤلف)	۴/۱۱
سایر امکانات سایت	لینک به موتور جست‌وجو برای دریافت آخرین اطلاعات مرتبط	۴/۰۱
	امکان دانلود برنامه های کاربردی مانند PDF و...	۳/۷۴
	قابلیت استفاده برای افراد غیرعضو	۳/۸۹
	امکان نمایش جلد و فهرست مطالب کتاب	۴/۳۴
	فراهم‌نمودن امکان FAQ در سایت	۳/۸۹
	ارائه خدمات رایگان	۴/۲۱
	ارائه زمان باقی مانده از بارگزاری کتاب یا سایر منابع چندرسانه‌ای موجود در سایت	۳/۷۸
	ضرورت وجود تقویم تاریخ در صفحه اول سایت	۳/۸۹
	ارائه نسخه موبایل سایت	۴/۲۷

۱. منظور ارائه امکاناتی است که کاربر از طریق آن‌ها اقدام به تغییر تنظیمات صفحات متناسب با نیاز و توانایی‌های خود می‌نماید.

در جدول ۱ معیارها و مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بر اساس مطالعه و بررسی متون و استخراج نظرات کارشناسان با استفاده از پنل دلفی و میانگین کسب شده توسط هر مؤلفه ارائه شده است. همان‌طور که داده‌های جدول ۱ نشان می‌دهد شاخص های «پرهیز از طراحی صفحات شلوغ» با میانگین ۴/۳۵، «امکان دسترسی از صفحه خانگی سایت به سایر بخش‌های اصلی آن و بالعکس» با میانگین ۴/۴۲ «فراهم‌آوردن امکان جست‌وجوی پیشرفته» با میانگین ۴/۳۸ ، «پیوند به فهرست‌های پیوسته عمومی (اوپک) متناسب با نیاز کاربران» با میانگین ۳/۷۸، «استفاده از رنگ‌های مناسب و مرسوم برای نمادها (مثلاً رنگ قرمز برای توقف‌کردن)» با میانگین ۳/۸۰، «امکان تغییر رنگ و اندازه قلم توسط کاربر» با میانگین ۳/۷۹، «امکان ارائه مشاوره منظم به‌کاربران» با میانگین ۴/۵۲ ، «دقیق‌بودن پیام خطا» با میانگین ۴/۳۱، «ارزیابی‌های متوالی از طریق دریافت بازخورد از کاربران» با میانگین ۴/۱۱، «واضح و گویابودن جملات به‌کارگرفته‌شده در متون، راهنماها، نمادها و ...» با میانگین ۴/۳۵، «امکان دانلود کتاب مطالعه‌شده با رعایت قوانین حق‌مؤلف» با میانگین ۳/۹۹، «ارائه نقد کتب» با میانگین ۴/۱۳، «فراهم‌آوردن امکان ذخیره منابع در رایانه شخصی به‌منظور مطالعه آن‌ها (با رعایت قوانین حق‌مؤلف)» با میانگین۴/۱۱، «ارائه نسخه موبایل سایت» با میانگین۴/۲۷ دارای بالاترین نمره در بین سایر شاخص ها و شاخص های«قابلیت ارائه تصاویر به‌صورت بزرگ[1] توسط کاربر» با ۳/۷۳، «برجسته‌شدن نمادها پس از انتخاب آن‌ها.» با ۳/۵۰، «فراهم‌آوردن قابلیت‌های مختلف جست‌وجو (از طریق صوت، تصویر و...) در صفحات» با ۴/۰۱، «پیوند به دیگر شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور مشابه» با ۳/۴۹، «استفاده از نمادهای چندرسانه‌ای» با ۳/۵۵ ، «امکان تغییر رنگ زمینه توسط کاربر» با ۳/۶۴، «امکان ارائه اطلاعات به‌صورت متنی از طریق پیامک» با ۳/۱۸، «کوتاه و ساده‌بودن پیغام‌های ارائه‌شده.» با ۴/۰۹، «امکان تعامل صوتی و متنی کاربران با مدیران شبکه اجتماعی کتاب‌محور» با ۳/۷۴، «چندزبانه‌بودن شبکه اجتماعی کتاب‌محور و امکان انتخاب آن توسط کاربر» با ۳/۸۳، «امکان تعریف رابط کاربر متفاوت برای گروه‌های کاربری مختلف توسط کاربر» با ۳/۵۵، «امکان انتخاب گوینده توسط کاربران» با ۳/۴۵، «امکان دانلود برنامه‌های کاربردی مانند PDFو ...» با ۳/۷۴ دارای کمترین میانگین نمره هستند.

پاسخ سؤال دوم پژوهش: رتبه‌بندی مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور از دیدگاه کاربران و متخصصان چگونه است؟

طیف لیکرت مورد استفاده برای سؤالات هر ۱۴ بخش در سطح اعداد ۱ تا ۵ است. اعداد در بازه ۱ تا ۳ به معنای وضعیت خیلی کم و کم (کم اهمیت) است. بدین معنی که چنانچه میانگین به‌دست‌آمده این مؤلفه‌ها در این سطح باشد وضعیت مؤلفه‌ها از دید پرسش‌شوندگان کم اهمیت است. اعداد در بازه ۴ تا ۵ نیز به معنای

1. Original

وضعیت زیاد و خیلی زیاد (با اهمیت و مهم) است. بدین معنی که چنانچه میانگین به‌دست‌آمده این مؤلفه‌ها در این سطح باشد وضعیت مؤلفه‌ها از دید پرسش‌شوندگان با اهمیت است.

جدول ۲. بررسی وضعیت متغیرهای تحقیق

متغیرهای تحقیق	میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	وضعیت مؤلفه
ویژگی‌های ظاهری صفحه نمایش	۴/۰۶۹	۰/۶۴۷	۸/۰۸۴	۰/۰۰۱	مهم
سازماندهی صفحه نمایش	۴/۰۰۷	۰/۶۲۵	۸/۱۰۷	۰/۰۰۱	مهم
امکانات جست‌وجو	۴/۲۵۲	۰/۹۷۲	۷/۴۹۷	۰/۰۰۱	مهم
پیوندها	۳/۶۴۸	۱/۰۱۲	۵/۳۴۴	۰/۰۰۱	مهم
گزینه‌ها و نمادهای تصویری	۳/۶۷۷	۰/۸۳۹	۶/۳۱۹	۰/۰۰۱	مهم
شخصی‌سازی متن	۳/۷۱۸	۱/۱۹۸	۵/۰۶۵	۰/۰۰۱	مهم
امکانات کمک و راهنمایی	۳/۶۱۸	۰/۹۲۲	۵/۴۳۸	۰/۰۰۱	مهم
پیام‌های نشان‌دهنده خطا	۴/۲۰۳	۰/۹۰۱	۷/۷۱۲	۰/۰۰۱	مهم
امکانات تعامل و بازخورد	۳/۸۸۷	۰/۹۳۳	۶/۸۰۴	۰/۰۰۱	مهم
زبان رابط کاربر	۴/۱۵۲	۰/۸۰۴	۷/۷۹۱	۰/۰۰۱	مهم
کنترل کاربر	۳/۸۰۶	۰/۹۶۲	۶/۳۲۱	۰/۰۰۱	مهم
انواع قالب یا فرمت‌های موجود درسایت	۳/۹۷۹	۱/۰۴۴	۶/۶۳۸	۰/۰۰۱	مهم
امکان مطالعه منبع بازیابی شده از سایت	۳/۷۰۵	۱/۱۱۳	۵/۱۱۶	۰/۰۰۱	مهم
سایر امکانات سایت	۳/۷۹۰	۱/۱۶۱	۵/۸۹۳	۰/۰۰۱	مهم

باتوجه‌به جدول ۲ آزمون‌های ویلکاکسون برای تمامی متغیرهای ۱۴ گانه تحقیق معنادار هستند. همچنین باتوجه‌به میانگین نمره متغیرها، میانگین نمره بالاتر از ۳ و آزمون معنادار است. این بدین معنا است که پرسش‌شوندگان ۱۴ متغیر مورد بررسی را مهم و با اهمیت می‌دانند.

جدول ۳. آزمون فریدمن و میانگین رتبه مؤلفه‌های اصلی تحقیق

شاخص	میانگین رتبه
ویژگی‌های ظاهری صفحه نمایش	۸/۱۰
سازماندهی صفحه نمایش	۷/۳۳
امکانات جست‌وجو	۹/۷۰
پیوندها	۶/۱۰
گزینه‌ها و نمادهای تصویری	۶/۰۰
شخصی‌سازی متن	۶/۹۳
امکانات کمک و راهنمایی	۵/۵۶
پیام‌های نشان‌دهنده خطا	۹/۲۴
امکانات تعامل و بازخورد	۷/۵۴
زبان رابط کاربر	۹/۱۵
کنترل کاربر	۶/۹۱
انواع قالب یا فرمت‌های موجود در سایت	۸/۳۰
امکان مطالعه منبع بازیابی شده از سایت	۶/۷۰
سایر امکانات سایت	۷/۴۴
نتیجه آزمون فریدمن	sig=۰/۰۰۱

باتوجه‌به جدول ۳ و آزمون‌های فریدمن انجام شده بر روی مؤلفه‌های اصلی تحقیق مشاهده می شود که بین رتبه و اهمیت مؤلفه‌های اصلی تحقیق تفاوت معناداری وجود ندارد و باتوجه‌به میانگین رتبه مؤلفه‌های اصلی تحقیق، «مکانات جست‌وجو» از بالاترین رتبه و اهمیت و «امکانات کمک و راهنمایی» در رتبه آخر (کمترین اهمیت) قرار دارد.

برای آزمون فرضیه و بررسی تفاوت بین افراد متخصص و کاربر در پاسخ‌دهی به مؤلفه‌های مؤثر بر طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی از آزمون‌های تی مستقل استفاده شده است. نتایج در جدول ۴ خلاصه شده است.

جدول ٤. مقایسه میانگین و انحراف معیار مؤلفه‌های طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی برحسب کاربران و متخصصان

گروه / متغیر	کاربران	متخصصان	نتیجه آزمون
ویژگی‌های ظاهری صفحه نمایش	۴/۰۸۷±۰/۶۵۵	۴/۰۵۷±۰/۶۴۱	۰/۸۹۷sig=۰/۱۳۰=t
سازماندهی صفحه نمایش	۴/۰۱۳±۰/۵۵۹	۳/۹۹۱±۰/۷۶۰	۰/۸۲۰sig=۰/۲۲۸=t
امکانات جست‌وجو	۴/۲۸۲±۰/۹۸۲	۴/۱۸۵±۰/۹۶۴	۰/۶۴۱sig=۰/۴۶۸=t
پیوندها	۳/۶۸۷±۰/۹۸۱	۳/۵۸۲±۰/۹۸۱	۰/۶۷۳sig=۰/۴۲۳=t
گزینه‌ها و نمادهای تصویری	۳/۶۹۳±۰/۷۷۹	۳/۶۳۳±۰/۹۷۲	۰/۷۳۳sig=۰/۳۴۳=t
شخصی‌سازی متن	۳/۷۳۵±۱/۲۰۶	۳/۶۸۰±۱/۱۹۹	۰/۸۴۶sig=۰/۱۹۴=t
امکانات کمک و راهنمایی	۳/۶۵۱±۰/۸۹۴	۳/۷۰۳±۰/۹۹۲	۰/۵۷۳sig=۰/۵۶۵=t
پیام‌های نشان‌دهنده خطا	۴/۰۶۰±۰/۸۵۵	۴/۲۹۰±۱/۰۰۳	۰/۴۵۳sig=۰/۷۵۴=t
امکانات تعامل و بازخورد	۳/۹۶۴±۰/۹۱۳	۳/۷۳۴±۰/۹۷۳	۰/۲۷۸sig=۱/۰۹۲=t
زبان رابط کاربر	۴/۱۷۶±۰/۸۳۲	۴/۱۱۸±۰/۷۴۷	۰/۶۷۱sig=۰/۴۲۶=t
کنترل کاربر	۳/۹۰۰±۰/۸۹۱	۳/۵۹۸±۱/۰۸۹	۰/۱۹۳sig=۱/۳۲۱=t
انواع فرمت‌های موجود در سایت	۳/۹۵۶±۱/۰۵۸	۴/۰۲۳±۱/۰۳۱	۰/۷۸۷sig=۰/۲۷۱=t
امکان مطالعه منبع بازیابی‌شده از سایت	۳/۸۰۷±۰/۹۸۳	۳/۴۸۲±۱/۳۴۸	۰/۱۸۸sig=۱/۳۲۵=t
سایر امکانات سایت	۴/۰۲۲±۱/۰۶۲	۳/۸۰۵±۱/۳۵۲	۰/۲۶۳sig=۱/۱۲۷=t

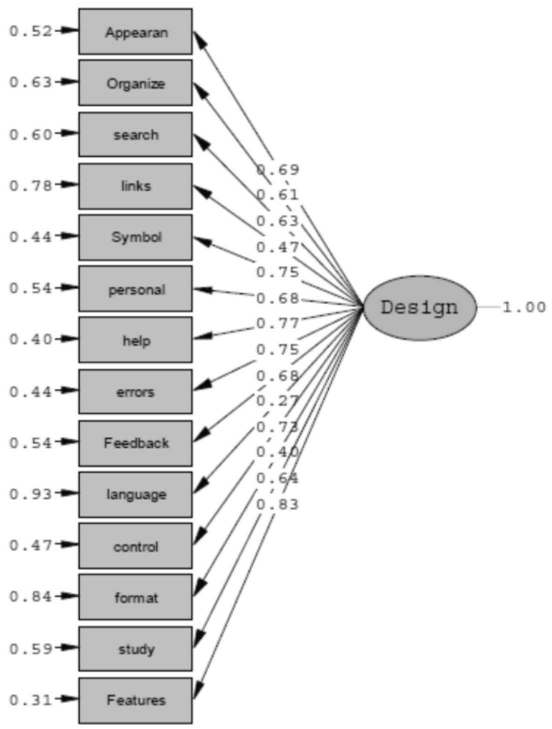
باتوجه‌به آزمون‌های تی مستقل ملاحظه می‌شود که هر ۱۴ مؤلفه مؤثر بر طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی شامل ویژگی‌های ظاهری صفحه نمایش، سازماندهی صفحه نمایش، امکانات جست‌وجو، پیوندها، گزینه‌ها و نمادهای تصویری، شخصی‌سازی متن، امکانات کمک و راهنمایی، پیام‌های نشان دهنده خطا، امکانات تعامل و بازخورد، زبان رابط کاربر، کنترل کاربر، انواع قالب یا فرمت‌های موجود در سایت، امکان مطالعه منبع بازیابی‌شده از سایت و سایر امکانات سایت دارای تفاوت معناداری در بین کاربران و متخصصان نیست (sig>۰/۰۵). بدین معناکه تفاوتی بین نظر متخصصان و کاربران در تأثیرگذاری ۱۴ مؤلفه مؤثر بر طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی وجود ندارد.

پاسخ به سؤال سوم پژوهش: الگوی پیشنهادی شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور بومی از چه مؤلفه‌ها و ویژگی‌هایی باید برخوردار باشد؟

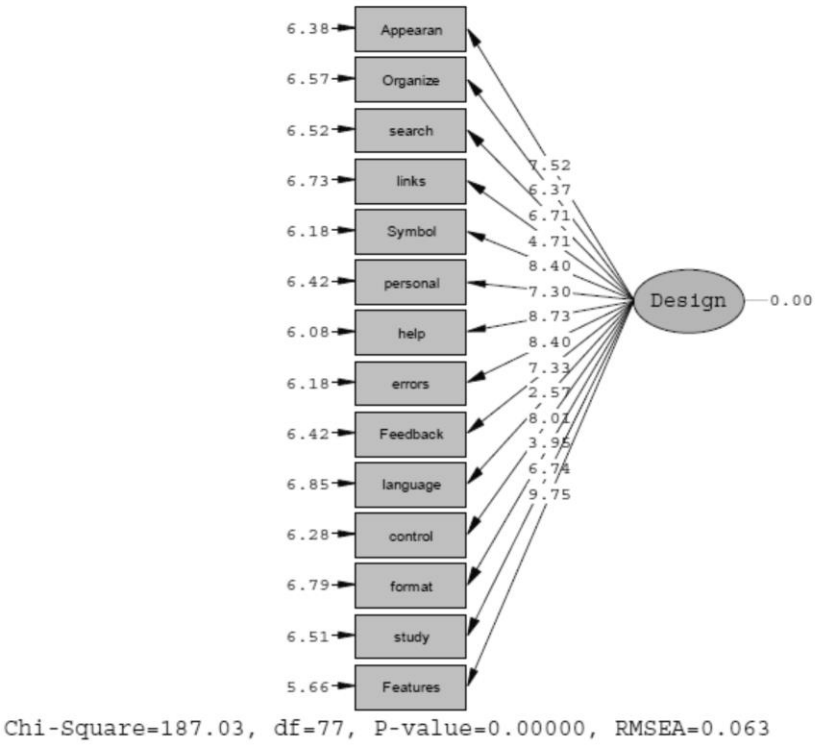
در این بخش و در پاسخ به سؤال سوم پژوهش به مدل‌سازی معادلات ساختاری مؤلفه‌های چهارده‌گانه تحقیق با استفاده از لیزرل پرداخته می‌شود. در ابتدا با استفاده از نرم‌افزار، تحلیل عاملی تأییدی که همان مدل اندازه‌گیری است اجرا می‌گردد و پس از اصلاح مدل اندازه‌گیری به تعیین مدل ساختاری مرتبه دوم مؤلفه‌ها پرداخته می‌شود. نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان داد که بیشترین بار عاملی مربوط به مؤلفه امکان مطالعه منبع بازیابی شده از سایت و پس از آن امکانات جست‌وجو و پیوندها است.

مدل ساختاری مرتبه دوم مؤلفه‌ها

پس از اینکه از تأثیرگذاری معنادار گویه‌ها بر روی عامل‌ها (مدل اندازه‌گیری) مشخص شد، همچنین پایایی مرکب مدل‌های اندازه‌گیری تأیید شد، به بررسی مدل ساختاری مرتبه دوم مؤلفه‌های چهارده‌گانه بر طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی پرداخته شد.

تصویر۲. مدل ساختاری مرتبه دوم مؤلفه‌های تحقیق (ضرایب تأثیر)

تصویر۳. مدل ساختاری مرتبه دوم مؤلفه‌های تحقیق (آماره آزمون معناداری ضرایب)

برای بررسی مناسبت مدل از شاخص‌های RMSEA ، RMR، AGFI، GFI،CFI استفاده شده است.

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل ساختاری پژوهش

شاخص	RMR	NFI	GFI	AGFI	CFI	RMSEA	X^2/df
مقدار به‌دست‌آمده از مدل	۰/۰۷۹	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۱	۰/۹۴	۰/۰۶۳	۲/۴۲
مقدار قابل قبول	<۰/۰۸	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	<۰/۰۸	<۳

در جدول ۵ RMSEA وRMR ملاک‌های بعدی برازش مدل هستند که RMSEA و RMR باید کمتر از ۰/۰۸ و نسبت کای دو به درجه آزادی نیز باید کمتر از مقدار ۳ باشند. همچنین AGFI، NFI، GFI و CFI ملاک‌های خوبی برازش مدل هستند و میزان آن بهتر است بیشتر از ۰/۹۰ باشد و در کل هر چقدر به مقدار یک نزدیک‌تر باشند بهتر است. ملاحظه می‌شود که باتوجه‌به میزان این هفت شاخص مدل ساختاری پیشنهادی از برازش مناسبی برخوردار است.

جدول ٦. وضعیت مؤلفه‌های چهارده‌گانه مدل در طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی

متغیرهای تحقیق	ضریب‌تأثیر	آماره آزمون (t)
ویژگی های ظاهری صفحه نمایش	۰/۶۹	۷/۵۲
سازماندهی صفحه نمایش	۰/۶۱	۶/۳۷
امکانات جست‌وجو	۰/۶۳	۶/۷۱
پیوندها	۰/۴۷	۴/۷۱
گزینه ها و نمادهای تصویری	۰/۷۵	۸/۴۰
شخصی سازی متن	۰/۶۸	۷/۳۰
امکانات کمک و راهنمایی	۰/۷۷	۸/۷۳
پیام های نشان دهنده خطا	۰/۷۵	۸/۴۰
امکانات تعامل و بازخورد	۰/۶۸	۷/۳۳
زبان رابط کاربر	۰/۲۷	۲/۵۷
کنترل کاربر	۰/۷۳	۸/۰۱
انواع قالب یا فرمت های موجود در سایت	۰/۴۰	۳/۹۵
امکان مطالعه منبع بازیابی شده از سایت	۰/۶۴	۶/۷۴
سایر امکانات سایت	۰/۸۳	۹/۷۵

جدول ۶ نتیجه مدل تحلیل تأییدی مرتبه دوم مؤلفه‌های چهارده‌گانه مؤثر بر طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی را نشان می‌دهد. ملاحظه می‌شود که هر ۱۴ مؤلفه درنظرگرفته‌شده، نقش مؤثر و معناداری بر طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی دارند. همچنین مؤلفه «سایر امکانات سایت» که در برگیرنده شاخص‌هایی چون «وجود لینک موتور جست‌وجو»، «امکان دانلود»، «قابلیت استفاده برای افراد غیرعضو»، «امکان نمایش جلد کتاب»، «امکان FAQ در سایت»، «ارائه خدمات رایگان»، «ارائه زمان باقی‌مانده از بارگذاری کتاب»، «وجود تقویم تاریخ در صفحه اول سایت» و «ارائه نسخه موبایل سایت» است، دارای بالاترین ضریب‌تأثیر و اهمیت در طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور بومی دارد. رتبه‌های دوم و پنجم نیز به ترتیب به مؤلفه‌های «امکانات کمک و راهنمایی»، «پیام‌های نشان دهنده خطا»، «گزینه ها و نمادهای تصویری» و «کنترل کاربر» تعلق دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

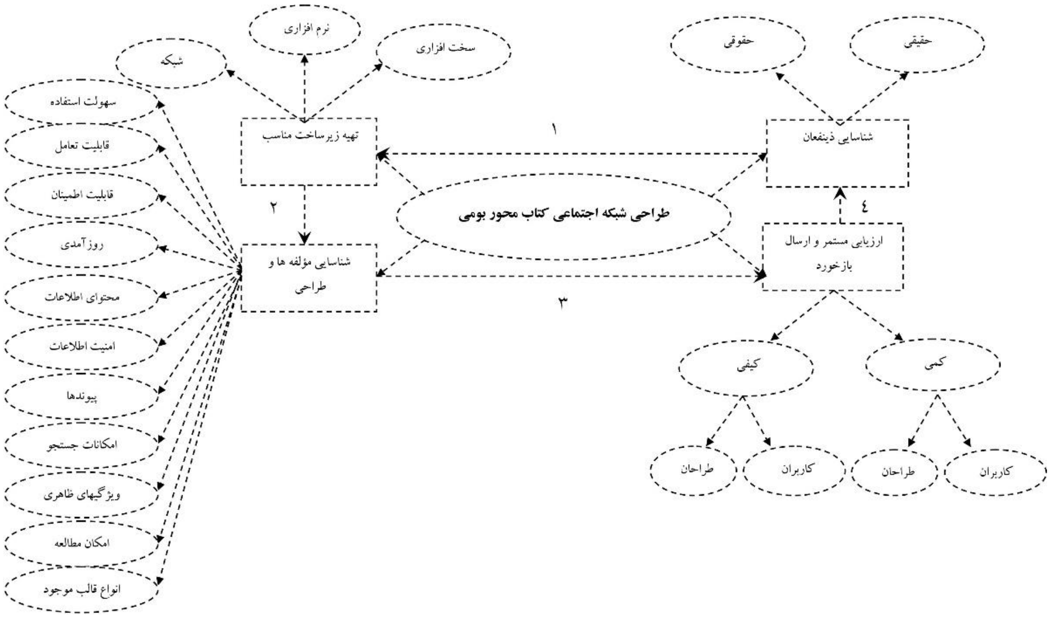
شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور با ایجاد محافلی دوستانه امکان اشتراک ایده‌ها، عقاید و نظرات دربارهٔ کتاب را برای کاربران و دوستداران کتاب فراهم نموده است. از این رو با مطالعه و آشنایی با این سایت‌ها می‌توانیم باتوجه‌به علایق خاص هر فرد اقدام به مطالعه منابع نمود. باتوجه‌به اینکه در دنیا استفاده از این نوع

سایت‌ها بسیار معمول بوده؛ لذا با بررسی عناصر و مؤلفه‌های این سایت‌ها که دارای بازدید زیادی هستند و شناسایی و استخراج مؤلفه‌های آن‌ها می‌توان اقدام به ارائه مؤلفه‌های الگوی بومی نمود.

براساس یافته‌های این پژوهش در هر یک از معیارهای چهارده‌گانه مورد بررسی در این پژوهش به‌ترتیب «پرهیز از طراحی صفحات شلوغ»، «امکان دسترسی از صفحه‌خانگی به سایت و سایر بخش‌های اصلی و بالعکس»، «فراهم‌کردن امکان جست‌وجوی پیشرفته»، «پیوند به فهرست‌های پیوسته عمومی اوپک»، «استفاده از رنگ‌های مناسب و مرسوم برای نمادها»، «امکان تغییر رنگ و اندازه قلم»، «امکان ارائه مشاوره منظم به‌کاربران»، «دقیق‌بودن پیغام خطا»، «ارزیابی متوالی از طریق دریافت بازخورد از کاربران»، «واضح و گویابودن جملات به‌کارگرفته‌شده»، «امکان دانلود کتاب با رعایت قوانین حق‌مؤلف»، «ارائه نقد کتب»، «فراهم‌کردن امکان ذخیره منابع درکامپیوتر شخصی» و «ارائه نسخه موبایل» بیشترین میانگین را از دید کاربران و متخصصان به‌خود اختصاص داده و دارای بیشترین اهمیت از دید آن‌ها هستند. بر اساس یافته‌های این پژوهش یکی از ویژگی‌های جالب رسانه‌های اجتماعی به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور برچسب‌گذاری است که هاگتون (Houghton, 2010) نیز در پژوهش خود به قابلیت برچسب‌گذاری توسط اعضا که نوعی رده‌بندی مردمی[1] نیز محسوب می‌شود، اشاره کرده بود. این نوع طبقه‌بندی و برچسب‌گذاری توسط اعضا و کاربران سایت در طبقه‌بندی اطلاعات و یافتن آن بسیار مؤثر است. یافته‌های این پژوهش در معیار «پیوندها» با یافته‌های (۱۳۸۹) که از رسانه اجتماعی به‌عنوان رسانه‌ای جهت کمک به جریان اطلاع‌رسانی منابع یاد کرده بود همسو است. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که شبکه‌های اجتماعی کتاب‌محور می‌توانند به‌عنوان ابزاری برای تسهیل امر فهرست‌نویسی و همچنین اشتراک علایق مطالعاتی با دیگران مورد استفاده قرار گیرند که در پژوهش‌های اسپیتری (Spiteri, 2009)، هادسون و نایت (Hudson & Knight, 2011) و ریچارد و سن (Richards & Sen, 2013) این نتایج نیز مشاهده شد. باتوجه‌به اینکه تاکنون پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته بود. لذا پیشنهاد می‌شود، با استفاده از نتایج حاصل از این پژوهش اقدام به بومی‌سازی و طراحی شبکه اجتماعی کتاب‌محور نمود تا با ایجاد ابزاری کاملا تعاملی کاربران نه تنها به استفاده از آن ترغیب گردند؛ بلکه تبادل ایده‌ها، علایق مرتبط با اقلام خوانده‌شده، مشاهده‌شده و شنیده نیز توسط این رسانه صورت پذیرد.

باتوجه‌به مطالب بیان شده مدل مفهومی این پژوهش به‌صورت زیر ارائه می گردد.

1. Folksonomy

تصویر٤. مدل مفهومی طراحی شبکه اجتماعی کتاب محور بومی

منابع

اسکندری‌پور، ابراهیم. (۱۳۸۹). *شبکه های اجتماعی اینترنتی کتاب‌محور.* بازیابی‌شده در ۱۳ /۱۳۹۵/۰۱ از http://old.sooremehr.ir/magentry.asp?id=9578

اکبری‌تبار، علی اکبر. (۱۳۸۹). *فعالیت گروهی کتاب‌محور در شبکه‌های اجتماعی مجازی.* بازیابی در۱۳ /۱۳۹۵/۰۱ از http://old.sooremehr.ir/magentry.asp?id=9577

خانیکی، هادی و بابائی، محمود. (۱۳۹۰). فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی مفهوم و کارکردها. *فصلنامه علمی پژوهشی جامعه اطلاعاتی*، ۷۱-۹۶.

ساعی، محمدحسین. (۱۳۹۴). نقش فرهنگ و هویت در شکل گیری شبکه های اجتماعی در جامعه از دیدگاه فعالان فضای سایبری ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی و احد علوم و تحقیقات.

محبوب، سیامک و میرطاهری، لیلی. (۱۳۹۴). گونه‌شناسی استفاده و رضامندی ایرانیان از شبکه اجتماعی کتاب‌محور گودریدز. پژوهشگاه علوم و فنّاوری اطلاعات ایران، *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۱(۳)، ۱-۲۱.

یزدان‌پناه، جواد. (۱۳۸۹). *اطلاع‌رسانی کتاب از طریق رسانه‌های اجتماعی.* بازیابی در۱۳ /۱۳۹۵/۰۱ از http://old.sooremehr.ir/magentry.asp?id=9572

Giustini, D., Hooker, D. & Cho, A. (2009). Social cataloguing: An overview for health librarians, *JCHLA / JABSC*, 30(4), 133-138.doi: 10.5596/c09-039.

Golbeck, J .(۲۰۱۵) .Introduction to Social Media Investigation .USA: Elsevier.

Hudson, R & ,.Knight, K. (2011). Social book cataloging: Humanizing databases. *Modern Language Association 2011 Meeting* (p.1-23). USA, Los Angeles.

Houghton, V. (2010). *Social cataloging: A golden opportunity for libraries to engage users*. University of Denver.

Jeffries, S. (2008). Social cataloging tools: A comparison and application for librarians. *Library Hi Tech News*, 25(10), 1-4. doi: 10.1108/07419050810949986

Klingeberg, C., Irle, G. & Mandl, T. (2015). I realized that Facebook is just totally absurd reasons of non-users for their abstinence from social network sites. *14th International Symposium on Information Science* (p.326-337), Zadar, Croatia.

Richards, A. & Sen, B. (2013). An investigation into the viability of library thing for promotional and user engagement purposes in libraries. *Library Hi Thech*, 31(3), 493-519. doi: 10.1108/LHT-03-2013-003

Shimray, S. R., Keerti, C. & Ramaiah, C. K. (2015). An overview of mobile reading habits. *Journal of Library & Information Technology*, 35(5). doi: 10.14429/djlit.35.5.8901.

Spiteri, L. F. (2009). Social cataloging sites: Features and implications for cataloguing practice and the public library catalogue .37th Annual Conference of the Canadian Association for Information Science (p.1-15). Ottawa, Ontario. doi: 10.1080/01639370802451991